

Výňatok zo správy o činnosti vedeckého pracoviska SAV za rok 2001

Najvýznamnejšie výsledky vedeckej práce

a) základný výskum

Na základe početných empirických výskumov možno u ľudí z industriálnych spoločností konštatovať rozrušenie ich systému fungovania hlavných psychických potenciálov: dominujú znalosti, schudobneli prirodzene vznikajúce emócie a znížila sa motivácia k sebarozvíjaniu. Preto dezintegritu osobnosti treba priradiť ku globálnym problémom ľudstva a psychologické intervencie zamerané na vývin kultivovanej osobnosti sú najdôležitejším príspevkom k progresívnemu vývoju ľudstva v 21. storočí (grant VEGA č. 2/7140/20 - D. Kováč).

Vymedzil sa model inteligencie založený na pôsobení intelektovej sebaregulácie, kde sa nekladie dôraz na kvantitatívne aspekty výkonu, ale skôr na spôsob, akým je inteligencia riadená a využívaná. Jednotlivcov možno podľa individuálnych zvláštností zaradiť medzi rozdielne intelektové štýly. Intelektové štýly reprezentujú formu individuálnej epistemológie, t.j. dominujúcej poznávacej preferencie vyjadrujúcej pomerne stabilné formy riešenia problému, rozhodovania i výberu kognitívnych stratégií v situáciách reálneho života (grant VEGA č. 2/7140/20 - I. Ruisel).

Objasňovanie vzťahu inteligencie a religiozity sa zameralo na intelektovú dimenziu religiozity (najmä na "hľadanie"), podobnosť náboženského a bežného poznávania a rozdiely v komplexnosti myslenia v náboženskej a sekulárnej oblasti (fundamentalizmus, riešenie problémov). Objavujú sa tendencie vymedziť osobitný druh inteligencie - spirituálnu, resp. existenciálnu (grant VEGA č. 2/7140/20 - M. Stríženec).

Skúmali sa rozdiely a efektívnosť preferovaných štýlov učenia na rôznych vekových úrovniach. Zistili sa významné zmeny preferencie vo zvyšovaní konkrétnej skúsenosti u starších žiakov v porovnaní s mladšími. Pri prechode zo základnej na strednú školu dochádza k významnej preferencii štýlu aktívnou experimentáciou. Anxiózní študenti majú veľmi nízku preferenciu štýlu aktívnej experimentácie v porovnaní s ich extravertovanými rovesníkmi (grant VEGA č. 2/1161/21 - I. Sarmány Schuller).

Deskriptívne normy ukázali rozloženie 15- ročných adolescentov do rizikových skupín. Menej rizikových (19,4% chlapcov a 12,5% dievčat) tvoria adolescenti s akceptovateľným správaním, u ktorých je zvýšená tolerancia ku správaniu porušujúcemu normy. Výrazná odchýlka od priemeru však je v skupinách chlapcov s veľmi vysokou (1,6% súboru) a dievčat (11,4% súboru) s vysokou akceptáciou správania porušujúceho normy a s konfliktom s rodičovskými hodnoteniami. Sú rizikové z hľadiska maladjustácie i možnej kriminality (grant VEGA č. 2/1110/21 - Z. Ruiselová).

Pri skúmaní vzťahov medzi anxiou a rodinnou interakciou sa zistilo, že zvýšená úroveň anxiety u adolescentov negatívne ovplyvňuje ich porozumenie s vlastnými rodičmi. Ukázalo sa, že veľmi prísna rodičovská výchova zvyšuje u adolescentov úroveň anxiety. Zvýšená anxieta pôsobí v súlade s pocitom osamelosti a neoblúbenosti medzi rovesníkmi, čo vedie k tomu, že takíto adolescenti často konajú v rozpore so svojim presvedčením, len aby boli akceptovaní rovesníkmi. Tieto zistenia sú výraznejšie u dievčat v porovnaní s chlapcami (grant VEGA č. 2/1110/21 - A. Prokopčáková).

Pri skúmaní vzťahu medzi osobnostnými premennými a aktivačnými stavmi sa zistilo, že spoľahlivými prediktormi aktivačných stavov adolescentov sú anxieta, neurotizmus, extravertzia a svedomitosť. Jednotlivci s vyšším skóre neurotizmu a anxiety uvádzajú vyššiu únavu (vysoká deaktivácia) a vysokú tenziu (vysoká aktivácia) (grant VEGA č. 2/1110/21 – E. Ficková).

Miera iracionálnych presvedčení sa nepreukázala ako premenná ovplyvňujúca hodnotenie správania porušujúceho normy u 15- ročných adolescentov. "Racionálni" i "iracionálni" adolescenti posudzujú dané situácie totožne (nesúhlasili s nimi, resp. považovali uvedené správanie za nevhodné až hlúpe). Z toho vyplýva, že 15- roční adolescenti akceptujú spoločensky sankcionované pravidlá, resp. spoločensky záväzné normy rovnako, bez ohľadu na mieru iracionality svojho myslenia (grant VEGA č. 2/1110/21 - J. Kordačová).

Pri skúmaní vzťahu medzi religiozitou a prežívaním životnej spokojnosti sa zistilo, že veriaci, ktorí prežívajú svoj život ako zmysluplný, považujú religiozitu za dôležitú vo svojom živote, aktívne sa snažia preniesť svoje náboženské presvedčenia do každodenného života a dostávajú podporu od cirkvi a náboženstva (grant VEGA č. 2/1110/21 - P. Halama).

Zisťovala sa validita duálneho modelu zvládania životných situácií, založeného na procesoch asimilácie a akomodácie. Súbežne so zmenami vo vyššom veku narastá potreba akomodácie, t.j. prispôsobovania schém, resp. kognitívnych štruktúr ireverzibilne zmeneným podmienkam. Empirickým výskumom sa zistilo, že akomodačný spôsob spracovania vytvára vhodné predpoklady pre celkovú spokojnosť so životom, ako aj subjektívne prežívanú vyššiu kvalitu života (grant VEGA č. 2/4141/20 - A. Potašová).

Predmetom výskumu je androgynia ako model mužsko-ženskej variability s predpokladom vyššej flexibility androgynných mužov a žien v sociálnom poznávaní aj správaní. Overili sa možnosti merania androgynie pomocou škál mužskosti/ženskosti a súčasne sa zistili zmeny v tradičných rodových modeloch so striktnejšími sociálnymi očakávaniami od roly muža a tým nižšou flexibilitou maskulinných v porovnaní s femininnými prvkami v sebaobrazu mužov a žien (grant VEGA č. 2/7163/20 - D. Kusá).

Synteticky sa spracoval vývin psychológie tvorivosti za 50 rokov jej existencie ako samostatnej oblasti psychológie s výhľadmi do budúceho výskumu (grant VEGA č. 2/7163/20 - M. Jurčová).

b. výsledky pre spoločenskú prax

Žiada sa nové interdisciplinárne a interkulturálne skúmanie kvality života a v odborno-praktickej činnosti psychológov presun váhy z psychokorekcie a psychoterapie na psycho-optimalizáciu a psycho-prevenciu. Nevyhnutná je v tom integrácia psychologických metodík. Psychológia ako celok by sa mala rozvíjať ako teória a odborno-praktická činnosť zameraná na kultiváciu integrovanej osobnosti tvoriacej kvalitný život v spoločnostiach v globalizovanom svete (D. Kováč) – aplikátor: psychl. pracoviská klinickej, pedagogickej a sociálnej psychológie najmä na vysokých školách.

Pokračovalo sa vo validizácii batérie metodík umožňujúcich registráciu organického poškodenia vyvolaného škodlivými environmentálnymi emisiami (najmä sírouhlík, rozpúšťadlá, farbivá, umelé hnojivá a pod.) Dôraz sa kladie na diagnostiku abstraktnej inteligencie, koncentrácie pozornosti, psychomotorickej koordinácie, krátkodobej pamäti, jemnej motoriky, agresivity, neurotickej dekompenzácie a osobnostnej insuficiencie. Batéria slúži k diferenciálnej diagnostike (I. Ruisel - aplikátor: Klinika pracovného lekárstva a toxikológie FN a iné klinické pracoviská).

Analýza symptómov maladjustácie potvrdila zvýšený výskyt rodičovských obáv o adolescentov v rizikových skupinách, nedorozumení medzi rodičmi a mladými ľuďmi, presvedčenia, že doma prekážajú a sú na obtiaž, nespokojnosť s vlastnou prácou v škole, častejšie prejavy vandalizmu, úteky z domu, u chlapcov aj frekventovanejší sexuálny styk, fajčenie marihuany a krádeže. U oboch pohlaví v rizikových skupinách dochádza k častejším nedorozumeniam s matkou, ako aj k správaniu, ktoré nie je v súlade so želaniami rodičov (Z. Ruiselová - aplikátor: pracoviská poradenskej psychológie).

Pri skúmaní vplyvu aktivácie na zvládanie záťažových situácií sa zistilo, že ukazovatele aktivačného stavu akými sú energetická aktivácia a vysoká aktivácia slúžia ako spoľahlivé prediktory copingového správania adolescentov. Adolescenti s vysokou všeobecnou aktiváciou viac preferujú stratégie zamerané na problém a menej stratégie zamerané na emócie a vyhýbanie (E. Ficková - aplikátor: pracoviská poradenskej psychológie).

Syntetizovanie súčasných zahraničných psychologických poznatkov o spiritualite poukázalo na jej odlišnosť od religiozity. Pri spiritualite je dôraz na osobné hľadanie zmyslu spojenia s niečím väčším, posvätným, zatiaľčo religiozita dáva skôr sociálny dôraz na stretnutie s božským. Rozdiel medzi prirodzenou a náboženskou spiritualitou spočíva v rozdielnom chápaní transcencie (M. Stríženec - aplikátor: pracoviská orientované na výskum religiozity).

Poznatky z výskumu vzťahu tvorivosti a androgynie boli spracované vo forme: 1. didaktických materiálov (vysokoškolskej učebnice) s aplikáciou tvorivého myslenia na vyučovanie fyziky, 2. prednášok zo sociálnej psychológie rodu - androgynie ako variability a flexibility v rolách muža a ženy - pre študentov psychológie a manažmentu (D. Kusá - M. Jurčová) - aplikátor: pracoviská poradenskej psychológie.

c) výsledky medzinárodných vedeckých projektov

V spolupráci s partnerským pracoviskom Department of Social Sciences, Erasmus University v Rotterdame, sa realizoval výskum implicitných teórií prežívania pohody a šťastia. Bola zostavená pôvodná výskumná metodika, umožňujúca identifikovať špecifické formy tohto konštruktu u adolescentov z rôznych spoločností. Získané poznatky sú využiteľné v medzikulturálnej psychológii, pri zohľadňovaní interindividuálnych rozdielov medzi jednotlivcami (I. Ruisel).

Analýzou a porovnaním rozloženia 15-ročných adolescentov do rizikových skupín podľa maladjustácie sa zistili určité podobnosti medzi Švédmi a Slovákami. Na Slovensku najrizikovejšiu skupinu, ktorej členovia veľmi vysoko akceptujú správanie porušujúce normy a sú v konflikte s rodičovskými hodnotami, tvorilo 1,6% adolescentov, zatiaľčo vo Švédsku 4,9%. Vo Švédsku 9,8% dievčat vysoko akceptuje správanie porušujúce normy, na Slovensku 11,4%. Preto je nevyhnutné venovať pozornosť prevencii maladjustácie najmä u týchto ohrozených skupín (Z. Ruiselová).

V spolupráci s Psychologickým ústavom AV ČR v Brne sa realizoval výskum orientovaný na validizáciu dotazníka NEO FIVE-FACTOR INVENTORY s českými, slovenskými a poľskými adolescentami. Dáta týkajúce sa slovenskej populácie sú súčasťou Manuálu dotazníka v českej i anglickej verzii (E. Ficková, L. Orlická, I. Ruisel).

Vysokoškolská učebnica: M. Jurčová, J. Dohňanská, J. Pišút, K. Velnerovská: "Rozvíjanie tvorivosti žiakov a študentov vo fyzike". Bratislava, UK 2001, 244 s., bola

vypracovaná v rámci medzinárodného projektu TEMPUS PHARE C-JEP 13101 "Innovation of teachers training in physics and math" (M. Jurčová).

Publikácia je originálnou transformáciou súčasných poznatkov psychológie tvorivosti do systémového prístupu k vyučovaniu. Desiatky pôvodných rozvíjajúcich úloh v nej sú výsledkom interdisciplinárnej spolupráce.